Kiparske tehnike u osnovnoj školi

Petrak, Matija

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, The Academy of Arts Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Umjetnička akademija u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:134:822915

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Repository of the Academy of Arts in Osijek

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
UMJETNIČKA AKADEMIJA U OSIJEKU
ODSJEK ZA LIKOVNU UMJETNOST
STUDIJ LIKOVNE KULTURE

MATIJA PETRAK

KIPARSKE TEHNIKE U OSNOVNOJ ŠKOLI

DIPLOMSKI RAD

Mentor:

doc. art. Zlatko Kozina

Osijek, 2018.

1. SADRŽAJ

1. SADRŽAJ…….. 2

2. UVOD……. 3 - 4

3. O POVIJESTI KIPARSTVA…….....4 - 7

4. KIPARSKE TEHNIKE U RADU SA DJECOM PRIJE POLASKA U ŠKOLU……...7 - 8

5. PRIKAZ SADRŽAJA UDŽBENIKA LIKOVNE KULTURE ZA OSNOVNU ŠKOLU

O KIPARSKIM TEHNIKAMA…….....8 – 19

5.1. 1. RAZRED OSNOVNE ŠKOLE…….....8 - 9

5.2. 2. RAZRED OSNOVNE ŠKOLE……...9

5.3. 3. RAZRED OSNOVNE ŠKOLE……...9 - 10

5.4. 4. RAZRED OSNOVNE ŠKOLE……. 10 – 11

5.5. 5. RAZRED OSNOVNE ŠKOLE……. 11 – 12

5.6. 6. RAZRED OSNOVNE ŠKOLE……..12 - 15

5.7. 7. RAZRED OSNOVNE ŠKOLE…….....15 - 17

5.8. 8. RAZRED OSNOVNE ŠKOLE……..18 - 19

6. ISKUSTVENI PRIMJER OBLIKOVANJA U GLINI U TERAPEUTSKE SVRHE……..20 - 22

7. ZAKLJUČAK……..23 - 24

8. SAŽETAK……...24

9. POPIS LITERATURE…….25 - 27

2. UVOD

U suvremenim proizvođačkim društvima koja su orijentirana na proizvod i na potrošnju i djeca su žrtve proizvođača igračaka i ponuđenog im prevelikog broja gotovih igračaka kao i modernih sredstava komunikacije koji pružaju gotove odgovore na njihova pitanja. To često utječe loše na razvoj kreativnosti djeteta koje gotovo da i ne mora „uprljati“ ruke da bi napravilo nešto. Čak i u oblikovanju predmeta od glinamola, koji se još uvijek nudi maloj djeci za igru, koriste se posebno oblikovana pomagala i kalupi, rezači za kolače, knjige s predlošcima koje treba slijediti i slično. Sve to uništava originalno razmišljanje, rješavanje problema i kreativnost. Prednost se gotovo uvijek daje gotovom proizvodu, a ne samom procesu stvaranja koji bi trebao biti jedinstven i originalan za svako dijete. Prečesto im odrasli sugeriraju i nameću svoja viđenja i razumijevanja njihova rada i uče ih stereotipnom i šablonskom gledanju na stvari pa i na umjetnička djela. Kopiranje klišeja koje gledamo na televiziji, u filmova, knjigama, stripovima i drugdje uništava dječju maštu. Ako dijete i napravi standardizirani, klišeizirani objekt, treba ga usmjeriti na zamišljanje što bi se tom objektu moglo dodati ili kako bi ga se drugačije moglo koristiti. Pokazivanje, iako je potrebno, može djecu lagano navesti da vjeruju da je slijeđenje uputa puno važnije od otkrivanja. Društvo orijentirano na prodaju uči ih da nešto mora biti lijepo, a lijepo je isključivo ono što je dopadljivo i prepoznatljivo, kičasto, jednako za sve, opće prihvaćeno. Nešto što ne iziskuje napor razmišljanja i uživljavanja i razumijevanja.

Sve je češći problem i taj da se djeca ne igraju vani, u prirodi i „u blatu i s blatom“ kao prije. Sve više gube dodir s prirodom i ne stvaraju sama svoje igračke od grančica, lišća, cvjetova, blata, kamenja. I osjetilo opipa modernog djeteta se mijenja, postaju sve više orijentirana na vizualno, ali bez pravog doživljaja, a time i razumijevanja onoga što vide. Umjetnička djela nije dovoljno gledati u knjigama, preko Interneta i televizije, već da bi ih doista doživjeli u njihovoj materičnosti, punom obliku i značenju, punoj vrijednosti, moramo ih doživjeti i u prostoru u kojem se nalaze i imati mogućnost da ih dotaknemo. Dodir rukama u spoznavanju, baš kao prvo, i u stvaranju, oblikovanju, je nezamjenljiv. Stoga se prema grčkoj riječi háptein, što je u hrvatskom dodirnuti, naziva i umjetnički izraz koji se posebno obraća čovjekovu osjetilu opipa, haptička umjetnost.

Stoga je upravo plastičko oblikovanje ono koje prvo djeca usvajaju i pomoću kojeg se spontano izražavaju. Rad sa glinom, glinamolom, plastelinom, gipsom, pijeskom, običnim blatom,

masom koje možemo napraviti od navlaženog kruha, od brašna i vode, jako je važan za razvoj dječje motorike, razumijevanja veze onoga što zamišljamo i načina kako to prikazujemo. Umjetničko područje kiparstva i upotreba različitih kiparskih tehnika su značajni za razvoj dječjeg stvaralaštva, poučavanje i učenje djece o vrijednosti umjetničkog izražavanja i likovne kulture općenito.

3. O POVIJESTI KIPARSTVA

Kiparstvo, koje od talijanske riječi sculpere, koja znači sjeći, rezati, nazivamo i skulptura, kao i plastika, od grčkog plassein, što znači oblikovati, važna je grana likovne umjetnosti. To je umjetnost oblikovanja volumena u prostoru. Od čvrstih se materijala stvaraju trodimenzionalni oblici i tijela. Osnovni pojavni oblici kiparstva jesu reljef, puna plastika i arhitekturna plastika. S obzirom na veličinu kiparskih tvorevina postoje sitna i monumentalna plastika, glede materijala razlikuju se skulptura i plastika.

Kiparski oblici nastaju modeliranjem, klesanjem ili tesanjem, konstruiranjem. Modeliranje je proces modeliranja, oblikovanja bezoblične mase gline rukom, pritiskivanjem ili razvlačenjem, dodavanjem ili oduzimanjem. Kada se glina osuši ili ispeče, skulptura se stvrdne i dobiva konačni oblik koji se može umnožiti ako po njemu napravimo kalup. Modelirati kipar može i u papiru, kartonu, metalima, sintetičkim materijalima, staklu, lijevanjem.

Klesanje ili tesanje podrazumijeva da se iz većeg volumena građe, drva, kamena, mramora, gipsa, odlamanjem, odsijecanjem, ili klesanjem oblikuje manja željena forma. Umjetnik za svako djelo prethodno izrađuje skicu i/ili mali model u glini, bozzetto. Analogno okviru slike, kiparska se djela izlažu na podnožjima, u nišama, edikulama ili pod baldahinom.

Modeliranje i oblikovanje skulptura su jedno od najstarijih oblika ljudskog izražavanja. Istovremeno sa prvim crtežima na spiljama ljudi su započeli i oblikovanjem gline u oblike koje su vidjeli i prepoznavali.

Prvu je inspiraciju čovjek dobivao iz prirode koja ga je okruživala, životinja, ptica, drveća, ljudi. Tek kasnije kada je postao zainteresiran za misterije života, plodnost, rođenje, smrt i uključio se u mističan odnos spram svoga okruženja, započeo je razvijati apstraktne i simboličke oblike ne bi li izrazi svoje osjećaje, želje, vjerovanja.

Tijekom svih stoljeća ljudskoga postojanja čovjekovi napori da se stvaralački izrazi, objekti njegova stvaralaštva, nisu se zapravo mijenjali. Mijenjao se čovjekov odnos prema objektu njegova rada, prema materijalima koje je koristio, prema tehnici, načinu rada. Gombrich piše kako (1999, p. 44) povijest umjetnosti nije povijest napretka u tehničkoj učinkovitosti i vještini, već povijest promjene ideja i potreba. To se može pratiti i u povijesti kiparstva.

Početci kiparstva vežu se za prapovijesno razdoblje kada su oko 15 000 do 10 000 pr. Kr. nastali prvi reljefi na stijenama pećina s likovima ljudi i životinja. U mlađem paleolitiku izrađivali su se likovi ženskih božanstava kulta plodnosti s hipertrofiranim spolnim atributima i likovi životinja. U neolitiku se javlja shematizacija u reljefima i na mnogobrojnim figuricama oblikovanima u glini ili rezbarenima u kosti.

Razvoj kiparstva započeo je oko 3000 pr. Kr. u Egiptu i Mezopotamiji, gdje je ono bilo vezano uz graditeljstvo (hram, palača, grobnica) i imalo je religiozno-simbolički značaj. Oblikovalo se u kamenu prema utvrđenim i strogim pravilima. Gudea iz Lagaša smatra se prvom pravom skulpturom. U tom su se razdoblju izrađivale depersonalizirane, statične figure (iznimke su individualizirani kipovi, portreti prinčeva, značajnih ljudi u zajednici). Na sličan se način, uz nešto naglašenije ekspresivne elemente, razvijalo i kiparstvo u Asiriji.

Do pravoga razvoja kiparstva došlo je u Grčkoj, gdje se ono konačno oslobodilo arhitekture i postupno se razvilo u slobodno stojeću plastiku gdje je dominirao ljudski lik, osobito akt, pri čemu je poseban značaj u oslobađanju i dinamiziranju kompozicije imao kontrapost (protuteža, iskorak), prvi put primijenjen na figuri mladića koja se pripisuje Kritiji, oko 480. pr. Kr. Grčka plastika došla je do vrhunca u klasično doba u Polikletovim i Mironovim radovima te u radovima Fidije i njegova kruga. Tijekom helenizma (4. do 1. st. pr. Kr.), kada se utjecaj grčke civilizacije širio preko Male Azije na jugoistok, uzvišenost i sklad idealnih tjelesnih oblika zamijenila je realistična, dopadljiva i često patetično oblikovana plastika, među kojom se ističu kipovi Skopasa, Praksitela i Lizipa.

Grčko kiparstvo svoj je drugi procvat doživjelo u Rimu, gdje su se prema brončanim izvornicima izrađivale mramorne kopije. Rimsko je kiparstvo najviše domete postiglo u portretnoj plastici i dekorativno-narativnim reljefima na žrtvenicima, stupovima i slavolucima.

S propašću Rimskoga Carstva došlo je do privremenoga zamiranja kiparstva, jer su se u starokršćansko i ranobizantsko doba izrađivali uglavnom sarkofazi s reljefnim prizorima iz Biblije

te sitna plastika u bjelokosti (škrinjice, pikside, korice za diptihe i sl.) i drvu (crkvene vratnice). Budući da je rano kršćanstvo zaziralo od oblikovanja pune plastike, u to su vrijeme nastajali uglavnom reljefi. Sve do 10. st. raspelo je bilo jedina puna plastika u kršćanskoj umjetnosti.

U romanici, 10. do 12. st., ponovno se budi interes za kiparstvo, no ono ostaje vezano za crkveno graditeljstvo. I gotička kiparska ostvarenja, od 13. do 15. st., većinom su vezana za graditeljstvo, osobito za portale katedrala, dok se sadržajno najčešće svode na ilustraciju biblijskih motiva. Realistička obilježja vidljiva su na sve učestalijim nadgrobnim spomenicima, koji nakon gotike postaju značajan odsječak kiparskoga stvaralaštva.

U renesansi, u 15. i 16. st., obnavljale su se antičke vrijednosti i reafirmirala puna plastika i razvijale su se sve kiparske discipline i tehnike. U središtu kiparskog interesa ponovno je bio ljudski lik; izrađivali su se aktovi, veličanstveni konjanički kipovi, a vrhunac su djela genijalnoga Michelangela. Portretna plastika, grobne skulpture i spomenici dodatno upućuju na veće značenje pojedinca.

Kiparstvo u baroku, u 17. i 18. st., je unijelo nemir, uskovitlanost i patetiku. U baroku se nastoji kiparstvo, slikarstvo i arhitekturu spojiti u sveobuhvatnoj umjetnini za što se koristi termin Gesamtkunstwerk. Rokoko kao završetak toga razdoblja, baroknoj je pokrenutosti dodao dopadljivost i dražest, osobito u porculanskoj sitnoj plastici.

U drugoj polovici 18. st., s pojavom klasicizma, obnovile su se plastične kiparske vrijednosti afirmirane u doba antike, no one su rijetko dostignule svoje uzore, s iznimkom portretistike. Romantizam je nastojao plastikom izraziti snažna uzbuđenja.

U 19. st. vrlo su prošireni spomenici. Javni kipovi, sakralni i profani, podizani su svecima i ljudima, pobjedama i porazima, znanstvenicima i vojskovođama, umjetnicima i državnicima pa i običnim ljudima, u spomen na različita zbivanja i pojave.

Impresionizam u drugoj polovici 19. st. težio je zaustavljanju trenutka, impresiji viđenoga i rastakanju čvrstine oblika. Čisto plastičkim izražajnim sredstvima vraćaju se kipari postimpresionizma. Početak moderne obilježila su iznimna kiparska ostvarenja.

U 20. st. nastaju i figuralna i apstraktna djela. Početkom 20. st. kiparstvo futurizma naglašavalo je prostorni dinamizam, kiparstvo ekspresionizma duševna stanja, a kiparstvo kubizma prostornu raščlanjenost. Apstrakcija, koja se riješila svih stvarnih oblika i predmetnih asocijacija,

svoje je polazište imala u geometriji, apstraktnim stereometrijskim elementima konstruktivizma ili pak u prirodnim, organskim oblicima. Estetski nihilizam dade afirmirao je djela od nađenih predmeta, tzv. ready-made. Nadrealizam je izražavao fantazije u osebujnim prostornim konstrukcijama. Eksperimentiranje s mehaničkim, svjetlosnim i elektromagnetskim gibanjem dovelo je do stvaranja mobilnih skulptura, mobila i kinetičke umjetnosti. Hiperrealizam i pop-art precizno bilježe viđeno, najčešće u sintetičkim masama, a minimalizam slijedi apstraktna geometrijska rješenja.

Likovni umjetnici druge polovice 20. st. u okviru konceptualne umjetnosti često rabe nove umjetničke postupke i materijale. Javlja se pojam instalacije, jedan rad zauzima čitavu sobu, kako je u svojem radu započeo Donald Judd, a zatim proširio rad od poda do stropa, postavljao različite jednostavne elemente po zidovima i samo sa cjelinom sobe, čitavog prostora oni su dobivali smisao. U svojim tekstovima Judd je pisao kako pola ili više novih radova nastalih zadnjih godina nisu niti slike niti skulpture. Nastali radovi odgovaraju više skulpturi nego slici. Skulpture su rađene dio po dio, dodavanjem, komponiranjem. Najčešći materijali su drvo i metal ili zajedno ili zasebno korišteni, a ako su zajedno onda gotovo da između njih nema kontrasta. Radovi su to koji se bave trećom dimenzijom, stvarnim prostorom. To je prostor unutar kojeg se krećemo i kojeg ispunjavamo. Sve u trećoj dimenziji može imati bilo koji oblik, pravilan ili nepravilan, i može biti u bilo kojem odnosu prema zidovima, podu, stropu, sobi, sobama ili okruženju ili ničemu uopće. Svaki materijal može biti upotrijebljen, onakav kakav jest ili obojan. Rad samo treba biti interesantan. Stvar u cjelini, njezina kvaliteta kao cjeline je ono što je interesantno i upravo upotreba treće dimenzije, prostora, čini mogućim korištenje svih mogućih materijala i boja. Mnogi radovi izrađeni su u materijalima koji nisu do tada bili upotrijebljeni u umjetnosti kao što su različiti industrijski materijali. Prostor stvaraju umjetnici ili arhitekti; on nije nađen ili poslan, oblikovan je razmišljanjem. Objekti koji se nalaze u prostoru, obično kamenje na primjer, a pogotovo umjetnička djela ga određuju, stvaraju. Upotreba prostora je danas glavna tema i oblik umjetničkog rada.

4. KIPARSKE TEHNIKE U RADU S DJECOM PRIJE POLASKA U ŠKOLU

Djeca predškolske dobi su otvorenija i spremnija na igru i istraživanja od djece školske dobi. Vole različite igre pa i likovno oblikovanje shvaćaju spontano i kao dio igre. Kiparstvo, odnosno oblikovanje u prostoru je sasvim prirodan način njihova izražavanja. Djeca vrlo često

prstićima oblikuju ono što vide ili žele nekome pokazati, vole se izražavati osjetilno, dodirom, stoga im je taktilnost kiparskog oblikovanja možda i najzanimljivija od svih likovnih tehnika. Već se i u toj ranoj dobi mogu koristiti različite jednostavnije kiparske tehnike, kaširanje, papir-plastika, kaširana papir-plastika, oblikovanje u plastelinu, slanom tijestu, glini, modeliranje žicom, kamenjem.

Prije svake stvaralačke aktivnosti djeca trebaju manipulirati materijalom koji im ponudimo, dirati ga, držati u ruci, uspoređivati oblike, teksture, veličine, težine. Konkretnim dodirivanjem, otkrivanjem, spoznaju se pojmovi kao što su volumen, unutarnji i vanjski prostor, odnosi u prostoru, veličina, konkretne osobine materijala koji će se koristiti. Zadovoljstvo koje djeca doživljavaju uvijek više proizlazi iz procesa rada nego iz konačno oblikovanog djela. Djeca vole mijesiti, valjati, gnječiti, utiskivati, savijati, razvlačiti, bušiti, dodavati i oduzimati. Stvaralačko izražavanje ujedno je i igra slaganja, kombiniranja, građenja i spajanja oblika. Njime se potiče i suradnja djece na savladavanju kako individualnih tako i grupnih zadataka. U procesu likovnog izražavanja potrebno je često mijenjati tehnike, materijale, istraživati, kombinirati, dopuštati djeci da se izražavaju na različite načine, poticati razvoj njihove mašte i slobodu izraza. Sve kiparske tehnike imaju istraživačko-spoznajni karakter i dodatno doprinose razvoju fine motorike šake i prstiju. Motorički spretniju djecu može se potaknuti da prave kompliciranije oblike s više detalja i više mogućnosti oblikovanja, spajanja ili lijepljenja za podlogu.

Glina je zbog svojih svojstava, podatnosti, elastičnosti, mekoće, senzualnosti, mogućnosti upotrebe više puta, najjednostavniji i najfiniji likovni, kiparski materijal. Rad s glinom ima i terapeutsko djelovanje jer djeca mogu brzo i jednostavno izraziti svoje osjećaje i probleme, a istovremeno rad s glinom opušta i smiruje, potiče djecu na verbalnu komunikaciju. Edita Rogulj (2010: 33), zanimljivo je istaknula kako poseban interes za glinu pokazuju djeca s ADHD sindromom koja nakon igre s glinom osjećaju veliku smirenost.

5. PRIKAZ SADRŽAJA UDŽBENIKA LIKOVNE KULTURE ZA OSNOVNU ŠKOLU O KIPARSKIM TEHNIKAMA

5.1. 1. RAZRED OSNOVNE ŠKOLE

U udžbeniku „Likovni mozaik“ učenici prvog razreda upoznaju se s pojmom plastičke teksture kroz promatranja različitih površina, glatkih ili hrapavih i njihovo modeliranje (Foro, 2008: 17), a

s pojmovima volumen i masa u prostoru promatrajući geometrijska i slobodna tijela i otkrivajući koja su obla, a koja uglata. (Foro: 27)

Udžbenik „Točka, crta, svijet“ učenike prvog razreda također navodi na prepoznavanje promatranjem i dodirivanjem glatkih i hrapavih površina, a potom ih upoznaje s pojmovima modeliranja i građenja, kipar oblikuje kip, a da bi se kip vidjelo mora ga se obići sa svih strana i pri tome se razjašnjava što je gore, dolje, ispod, iznad, pokraj, kroz, preko, između, a učenike se navodi i na prepoznavanje položaja ruku u odnosu na predmete kojima se koristimo. (Košćec, 2008: 30-35)

5.2. 2. RAZRED OSNOVNE ŠKOLE

„Učimo gledati“ za drugi razred navodi učenike na promatranje drvenih skulptura koje su različito obrađene, jedna je tesana i hrapava, a druga sjajna i uglačana. (Huzjak, 2008: 47) Govori se i odnosu mase i prostora, odnosno odnosima veličine masa i kontrastu veličine, a učenici se još upoznaju i sa vanjskim i unutarnjim prostorom građevina i tijela u prostoru. (Huzjak: 56)

5.3. 3. RAZRED OSNOVNE ŠKOLE

U trećem razredu učenici iz udžbenika „Učimo gledati“ uče o plastičnim teksturama, plastičnost označava prostornost, opipljivost, i kako one mogu biti hrapave, glatke, bodljikave, mekane, grube.(Huzjak, 2008: 44) Praktično rade na modeliranju i izgradnji ribe od papira tehnikom papir-plastika. Uče o reljefu i kako kod reljefa prostor malo prodire u masu i masa malo prodire u prostor. Razlikujući visine ispupčenja razlikujemo i tri vrste reljefa: uleknuti (udubljeni), niski i visoki. (Huzjak: 47) Praktično se učenici potiču na izradu reljefa pahulje na aluminijskoj foliji i pri tome moraju paziti na zrcaljenje. Učenike se poučava i o masi i prostoru, odnosno plošno istanjenoj masi i ravnoteži pravljenjem mobila od iz papira izrezanih raznih oblika. (Huzjak: 54)

„Točka, crta, svijet“ udžbenik za 3. razred upoznaje učenike sa različitim materijalima kojima se može modelirati i graditi, kamen, drvo, papir, žica, glina, plastika, staklo… O vrsti materijala ovise i oblici koji nastaju njihovim oblikovanjem. Ponovno se ističu vrijednosti površina koje mogu biti krhke, glatke, hrapave, čvrste. (Mati, 2009: 23) Kao i u udžbeniku „Učimo gledati“ i ovdje se uspoređuje reljef zemlje sa reljefom koji stvara kipar i koji može biti udubljeni (uleknuti), niski i visoki. Detaljnije se objašnjava masa oblika u prostoru. Ona može biti ubijena i zatvorena poput lopte, udubljena i ispupčena, probušena (prošupljena), tanka poput lista (plohe) ili poput grančice

(crte). (Mati: 27) Učenike se potiče na razmišljanje o ravnoteži tijela u prostoru i pravljenje mobila od papira.

U „Valovima boja“ u cjelini o masi i prostoru govori se o teksturi kao svojstvu površine i kako razlikujemo prirodne i umjetne teksture koje su crtačke, slikarske, grafičke i plastičke. Plastičke teksture nastaju grebanjem, rezuckanjem, struganjem bockanjem. Njihovu različitost otkrivamo opipom. Kada imamo izdizanje plohe u prostor govorimo o reljefu, a ovisno koliko se izdiže u prostor reljef može biti uleknuti, plitki i visoki. (Tanay, 2007: 35) U praktičnom dijelu zadatka od učenika se traži da na glinenoj pločici naprave reljef (udubljen i ispupčen). Učenicima se objašnjava kako je kip tijelo koje slobodno stoji u prostoru i koje je s njim u odnosu. Dio kipa koji ulazi u prostor zove se ispupčena masa, a dio u kojeg ulazi prostor zove se udubljena masa. Prošupljena je masa ona koja nastaje u kipu kada kroz njega prostor prolazi. (Tanay: 39) Masa označava zatvoreni i zbijeni volumen određene gustoće, masa može biti velika ili malena, neoblikovana i oblikovana. Rukama ili alatima masa se oblikuje, modelira, različitim postupcima rezanja, gnječenja, valjanja, istanjivanja. Plošno istanjena masa nastaje istanjivanjem neoblikovane mase valjkom ili dlanovima, a plošno istanjene mase su i papiri, kartoni, ljepenke, u prirodi razni plošni oblici. (Tanay: 43) Od njih možemo napraviti mobil čiji dijelovi moraju biti u ravnoteži (vježba u glinamolu – oblici plošno istanjenih masa koje stavljamo na štapić i tražimo ravnotežu lijeve i desne strane).

5.4. 4. RAZRED OSNOVNE ŠKOLE

U „Valovima boja“ sada se uvodi pojam volumena kao dijela prostora omeđenog plohom, ali i dijela prostora koji tijelo zauzima svojom masom. Prirodni volumeni su stijene, drveće, plodovi, životinje, ljudi, a napravljeni volumeni su različiti predmeti koje je čovjek oblikovao. Izgled volumena određuje materija od koje je on načinjen i oblik plohe koja dijeli volumen od okolnog prostora. Volumeni su zatvoreni i otvoreni, a raspored masa i volumena u prostoru u različitim odnosima kontrasta, ritma, ravnoteže, čini kompoziciju volumena. (Tanay, 2007: 27) Za vježbu se traži od učenika da od različitih kutijica naprave kompoziciju koja će prikazivati obitelj.

Linijski istanjena masa čini crtež u prostoru ili prostorni crtež. Učenici koristeći glinu oblikuju linijski istanjenu masu, a pored toga uče kako su same po sebi istanjene mase različite žice, konci, konopci i kako se i od njih mogu oblikovati prostorni crteži. (Tanay: 31) Vježba za učenike je da od žice oblikuju pokrete različitih ljudi koje su susreli na ulici.

U „Učimo gledati“ udžbeniku za vježbe se preporuča pravljenje figurica od kaširanog papira, kutija, žica. Žicom crtamo u prostoru savijanjem i pletenjem. (Huzjak, 2008: 46)

U „Likovnom mozaiku“ također se govori o linijski istanjenoj masi kao crti u prostoru i linijskom crtežu. Ističe se kako raspored volumena u prostoru može tvoriti njihov ritam, kontrast, dominaciju, ravnotežu. (Foro, 2008: 26)

Rasporedom oblika u prostoru bavi se udžbenik „Točka, crta, svijet“ i objašnjava se učenicima kako da bi se kip vidio treba ga obilaziti sa svih strana (Mati, 2007: 18), a za vježbu se predlaže glumljenje, predstavljanje u razredu likova pojedinih skulptura. I ovdje se sugerira korištenje žice za oblikovanje crteža u prostoru.

5.5. 5. RAZRED OSNOVNE ŠKOLE

Udžbenik „Učimo gledati 5“ upoznaje učenike s kiparskim tehnikama, glinom, glinamolom, žicom, papir-plastikom, kaširanim papirom ili papir-maše tehnikom. Ponavlja se poznavanje reljefa i na reljefu se ističu ponavljanja koja čine ritam koji ovisno o obliku reljefa može biti pravolinijski, kružni. (Huzjak, 2013: 69) Objašnjava se opet i prostor koji ima tri dimenzije (3D), duljinu, širinu i visinu. Prostor je praznina, a masa je punina. Prostor i masa su u odnosu jer su tijela uronjena u prostor koji može biti oko njih, ali i u njima. Količinu prostora koju zauzima masa nazivamo zapremninom, obujmom ili volumenom. (Huzjak: 80) Oblike u prostoru zovemo tijelima, a umjetničko djelo u prostoru nazivamo kipom ili skulpturom. Odnos dvaju veličina naziva se omjer, a odnosi veličina dijelova tijela u umjetnosti su se kroz povijest određivali zadanim veličinama, kanonima. (Huzjak: 89)

„Pogled, potez“ upoznaje učenike petih razreda sa ritmom oblika i tekstura poučavajući ih da tekstura reljefa dočarava karakter neke površine i opipljiva je vršcima prstiju. Hrapava tekstura je napravljena sitnim ritmičnim izmjenjivanjima ispupčenja i udubljenja, a glatka zaglađivanjem pro obradi materijala. (Šobat, 2014: 58) Jednostavni ritam reljefa je ravnomjerno ponavljanje izbočenih oblika i udubina među njima. Tradicionalni kiparski materijali poznati od prapovijesti su glina, kamen, drvo te metali poput zlata, srebra, bronce i željeza. Noviji kiparski materijali su papir, karton, gips, porculan, staklo, poliester, metali čelik, aluminij. Kiparske se tehnike nazivaju prema materijalima. (Šobat: 59) I ovaj udžbenik upoznaje učenike s pojmom prostora i mase koja zauzima (zaprema) određeni obujam (volumen) prostora. Ovdje se razlikuju pojmovi skulptura i kip,

skulptura je umjetničko djelo izvedeno u tri dimenzije. Skulpture od tvrdih materijala pogodne su za postav u otvorenom prostoru, a one modelirane od mekših materijala, malih dimenzija, izložene su u unutrašnjim prostorima. Nazivaju se mala plastika. Kip je skulptura figurativnoga motiva. Figura je umjetnički prikaz cijeloga ljudskoga tijela. Proporcija je odnos veličina (omjera, razmjera) pojedinih dijelova unutar cjeline oblika. Omjer je odnos dvaju veličina (visine tijela u odnosu na širinu). Razmjer je jednakost dvaju omjera. (Šobat: 65) Svi se ti pojmovi objašnjavaju uz brojne prikaze različitih kiparskih djela.

„Likovni sat 5“ upoznaje učenike sa kiparskim tehnikama kamenom (kamen se oblikuje klesanjem), drvetom (oblikuje se tesanjem i rezbarenjem), glinom (obrađuje se modeliranjem), gipsom (kalupi za lijevanje skulptura, ali i izrada same skulpture), broncom (oblikuje se lijevanjem), žicom (oblikuje se savijanjem), aluminijskom folijom (savijanje, rezanje, utiskivanje), papirom (rezanje, savijanje, oblikovanje u prostorne oblike, kaširanje). (Jerabek, 2014: 23) Također se objašnjava ritam oblika i tekstura kao obilježje površine koju doživljavamo opipom. Ritam izmjene može biti jednostavan (pravilan) ili složen (izmjeničan). (Jerabek: 53) O proporciji se objašnjava da je odnos veličina dijelova neke cjeline, a omjer je odnos dviju veličina. Detaljnije se pojašnjava da je oblik proporcionalan ako ima pravilan odnos prema cjelini. Iz tog proporcionalnog odnosa veličina pojedinih dijelova proizlazi sklad. Disproporcionalnost znači nerazmjernost između pojedinih dijelova, odnos veličina pojedinih dijelova unutar cjeline nije skladan. Kanon je pravilo, propis kojim su određeni odnosi veličina unutar neke cjeline da bi se postigao savršen sklad. Pojam skladnog i proporcionalnog mijenja se tijekom različitih povijesnih razdoblja. (Jerabek: 82)

5.6. 6. RAZRED OSNOVNE ŠKOLE

Iz udžbenika „Valovi boja“ učenici mogu proširiti znanje o plastičkoj teksturi koja se definira u likovnoj umjetnosti kao površina koju stvara kipar dok modelira kip u nekom materijalu. Površina ovisi o kiparskom materijalu, o alatu, o osjetljivosti kipara za materijal. Različitost teksture otkrivamo opipom, prstima ili dlanom. Tekstura ne nastaje kao dodatak volumenu, nego izvire iz primarne obradbe materijala kao sastavni dio umjetnikove namjere. (Tanay, 2010: 49) Objašnjava se pojam plastičnosti kao svojstva materijala da se nakon promjene oblika ne vraća u prethodni oblik (elastičnost je suprotna). Kiparska djela dijelimo na punu plastiku i reljef koji može biti uleknuti (urezivanjem obrisa likova u površinu ispod ili u razini površine temeljne plohe), plitki

(malo izbočenje plohe u prostor dodavanjem ili izvlačenjem mase iz temeljne plohe), visoki (veliko izbočenje plohe u prostor na kojem se mase volumena samo svojom jednom stranom vezane uz temeljnu plohu). (Tanay: 50) Za vježbu djeca moraju napraviti reljef u glinenoj pločici.

Promatranjem fotografija različitih predmeta (opeka, kugla, toaletni papir, stolica) učenike se navodi na zaključivanje o masi, prostoru. Objašnjava se razlika između geometrijskih tijela (kugla, kvadar, kocka, piramida, valjak, stožac) i slobodnih (sva ostala). Kao i prirodnih i načinjenih oblika. Kiparstvo je djelatnost kipara koji oblikuje volumene i mase u prostoru, kipove kojima izražava osobne stvaralačke ideje i stavove u kiparskim materijalima. Kip, skulptura, može biti jednostavan i složen. Kipovi imaju volumen, zapremninu u prostoru i masu, gustoću. Masa može biti neoblikovana i oblikovana. Može se oblikovati, modelirati, rukama ili alatima različitim postupcima rezanjem, gnječenjem, valjanjem, istanjivanjem, izvlačenjem, piljenjem, tesanjem, brušenjem, glađenjem, poliranjem. Volumeni mogu biti zbijeni, zatvoreni i u njih prostor ne može prodrijeti (kugla), zbijene i guste mase nazivaju se monolitne mase. Razlikujemo i udubljene mase, udubljeno-ispupčene mase, prošupljene mase. Ako masu volumena istanjimo u plohu dobivamo plošno istanjenu masu. Ako je istanjujemo do linija dobivamo linijski istanjenu masu koja je volumen gotovo nezamjetne mase koji čini crtu u prostoru i ima svoj tok, karakter i značenje. Prostorni crtež može predstavljati konstrukciju nekog volumena, a može biti i bilješka traga kretanja po prostoru. Materijalizacija crta u prostoru je njihovo opredmećivanje, davanje im materijalne dimenzije, mase.

Kip, punu plastiku, spoznajemo kretanjem oko njega, otkrivajući njegovu visinu, širinu i dubinu, upoznajući obilježja njegova oblika. Vrijeme nužno za spoznaju trodimenzionalnog tijela nazivamo četvrtom dimenzijom u kiparstvu. Prostor između dva volumena jedne mase nazivamo negativnim prostorom. (Tanay: 55) Praktični rad učenika je oblikovanje u papiru i u žici.

I u udžbeniku „Pogled, potez 6“ obrađuje se plastička tekstura koja se postiže kiparsko obradom odabranog materijala, alatu i osobnom načinu svakog umjetnika. Ponavljaju se znanja o reljefu i punoj plastici. Gnječenjem gline potiče se učenike da naprave prvo puni oblik kugle, potom da je prošuplje, a nakon toga istu masu istanjuju i prave valjkasti oblik koji će potom stisnuti i spljoštiti. Tako ih se uči o osnovnim vrstama masa: zbijena, udubljeno-izbočena, prošupljena i linijski istanjena. Izrezivanjem oblika od kartona, njihovim zarezivanjem i pravljenjem kompozicije od takvih jako tankih tijela zorno se učenicima predočava plošno istanjenih masa. Za shvaćanje linijski

istanjenih masa učenici se potiču na savijanje i lomljenje žice, štapićima da konstruiraju modele piramide i kocke i spoje ih konce, a od aluminijske folije načine izduženu figuru čovjeka i namjeste je u neki pokret. U cjelini o kiparskim tehnikama objašnjava se kako se one zovu po kiparskim materijalima. Da je skulptura trodimenzionalno likovno djelo, statua je nepokretna (statična) skulptura, a pokretna se naziva mobil. Da se kiparska djela nazivaju i plastika pa razlikujemo punu plastiku, reljefnu plastiku i malu plastiku (u unutrašnjim prostorima), da je kip skulptura koja prikazuje motiv čovjeka ili životinje. (Šobat, 2014: 96) Detaljnije se objašnjavaju načini rada sa glinom, broncom, drvetom, kamenom, spominju se i glinamol, plastelin, papir i karton (papirmaše/papirplastika), žica, tanki lim, aluminijska i bakrena folija, poliester, beton, razni metali.

„Likovni sat 6“ također obrađuje temu plastičke teksture, reljefa, u ovom udžbeniku se objašnjava i kako kipar može oblikovati reljef stupnjevanjem odnosa mase i prostora, izbočenost ne mora biti jednaka na svim dijelovima reljefa. Još jedna informacija koje nema u drugim udžbenicima je kako reljef ne mora biti samo na ravnoj podlozi, već se može prilagođavati podlozi (stup, zdenac). (Jerabek, 2012: 39) U cjelini o odnosu mase i volumena se kao i drugim udžbenicima objašnjava kako je kiparstvo oblikovanje mase i prostora. Da masa može biti zbijena, udubljena i ispupčena i prošupljena, učenike se potiče na uočavanje i razlikovanje plošno istanjenih masa kao i linijski istanjenih masa koje podsjećaju na crtež u prostoru. (Jerabek: 41) U poglavlju kiparski materijali i tehnike ukratko se objašnjava kamen, drvo, glina, glinamol, gips, bronca, žica, metalne ploče, papir. Učenicima se objašnjava kako će u nastavi likovne kulture koristiti glinu, glinamol, žicu, aluminijsku foliju, papir i gips.

„Učimo gledati 6“ odmah na početku udžbenika upoznaje učenike s likovnim pa i kiparskim tehnikama, papir-plastikom, glinom, glinamolom, žicom, kaširanim papirom ili papir-maše tehnikom. U cjelini o plastičkoj teksturi govori se o reljefu, njegovim vrstama i zadaje se vježba rezanja papira kako bi se dobio reljef s ritmičkim ispupčenjima, a i preporuča se izrada na aluminijskom poklopcu razrednog novčića u niskom reljefu. Učenicima se objašnjava razlika između plohe i plošnog: ploha je dvodimenzionalna i ne možemo je opipati. Plošno je trodimenzionalno, ali je visina (debljina) jako mala. Plošno istanjene mase možemo opipati (papir, list). (Huzjak, 2010: 80) Kao što treba razlikovati plohu i plošno, tako treba razlikovati i liniju i

linijsko, poučava se učenike kako crtež (liniju) ne možemo opipati, a skulpturu od linijski istanjene mase možemo. (Huzjak: 84) Učenici modeliraju žicu u različite oblike životinja, bicikla.

„Likovna kultura“ za učenike šestog razreda poučava o reljefu – učenici oblikuju reljef u glini i kaširanom papiru, odnos mase i prostora vježba se kroz opipavanje i otkrivanje njihove mase različitih predmeta u vrećicama, učenici uče da masa može biti zbijena, udubljena i ispupčena, prošupljena, plošno istanjena i linijski istanjena. (Devernay et al, 2008: 22) U glini oblikuju oblake, oblike iz svijeta podmorja. Za linijski istanjenu masu se kaže da je to masa koja je istanjena tako da prevladava samo jedna njezina dimenzija nad ostalima i da nam ona izgleda poput crteža u prostoru. (Devernay et al: 25) Učenici žicom i aluminijskom folijom oblikuju sportaše, ljude u pokretu.

5.7. 7. RAZRED OSNOVNE ŠKOLE

U udžbeniku „Likovna kultura 7“ objašnjava se pojam proporcije. Ona predstavlja međusobni odnos, uzajamnu ovisnost i odnos veličina pojedinih dijelova neke cjeline i svih njih prema cjelini, dakle razmjer. Vezano uz kiparstvo objašnjava se shvaćanje idealne ljudske proporcije (kanona) tijela i glave, odnosno lica koji se mijenjao u različitim epohama (1:6, 1:7). (Šobat, 2009: 17) Potom se učenici upoznaju sa ritmom plošno istanjenih ploha, a potom sa ravnotežom čiji je najjasniji oblik simetrija, odnosno podudarnost dijelova cjeline, takva su djela mirna, statična. Ravnoteža se može postići i asimetrijom, asimetričnom ravnotežom, nemirom. Uči se o ritmu u likovnom djelu koji se očituje u ponavljanju, odnosno izmjeni likovnih elemenata u prostoru, dvodimenzionalnom ili trodimenzionalnom. Ponavljanje može biti istih dijelova (repeticija) ili je izmjenjivanje dvaju elemenata (aliteracija). Ritam se može postići i varijacijom (ponavljanje elemenata kojima su neki dijelovi izmijenjeni), gradacijom (stupnjevanjem), radijacijom (širenjem).

„Likovna kultura 7“ više autora u cjelini modeliranje i građenje objašnjava ritam plošno istanjenih masa i za vježbu učenici trebaju oblikovati skulpturu iz mekšeg kartona rezanjem, savijanjem i lijepljenjem, ili tvrđeg, usijecanjem. Uče o proporciji. Zlatni rez je razmjer u kojem se manja veličina odnosi prema većoj kao veća prema cjelini. Omjer je odnos dvaju veličina, a razmjer je odnos dvaju omjera. (Devernay et al, 2007: 22) Učenici imaju zadatak oblikovati ležeću ili sjedeću figuru u glini. O ravnoteži se uči da je ona ujednačen odnos snaga elemenata određene cjeline i da može biti simetrična, asimetrična, statična i dinamična. (Devernay et al: 24) Zadatak za učenike je od žice i/ili kartona oblikovati kompoziciju u prostoru.

„Učimo gledati 7“ na početku ponovno upoznaje učenike sa kiparskim tehnikama kojima će se služiti u nastavi, kaširani papir, glina, glinamol, žica i papir-plastika. O proporcijama se također poučava, omjer glave i visine čovjeka je 1:7. Kada su dva omjera izjednačena, njihov odnos nazivamo razmjer. Latinski naziv za razmjer je proporcija, a grčki analogija. (Huzjak, 2010: 24) U cjelini o ritmovima učenicima se objašnjavaju vrste ritmova, dominacija (ponavljanje istog elementa), alternacija (izmjena dvaju elemenata), varijacija (mijenjanje redoslijeda zadanih elemenata), gradacija (naglašavanje elemenata povećavanjem), radijacija (zračenje, širenje iz zajedničkog središta). (Huzjak: 56) Opipljivi karakter površine nazivamo tekstura. Plastičke teksture ovise o karakteru materijala čiju površinu doživljavamo. Učenicima se objašnjava kako se lijepljenje objekata na plohu naziva asamblaž. (Huzjak: 73)

U nastavnoj jedinici o ritmu plošno istanjenih masa ritam se definira kao izmjena i ponavljanje nekih elemenata, pravocrtno ili kružno, pa imamo i radijalni ili zrakasti ritam. (Huzjak: 80) Učenici dobivaju zadatak da izgrade i modeliraju od kutije i kartona vjetrenjaču ili ventilator upotrebljavajući radijacijski ritam plošno istanjenih masa. U ovom se udžbeniku uči o proporciji da je izjednačenje više omjera, a kako je umjetnicima najzanimljivija proporcija zlatni rez (a : b = b : (a + b), zajednički omjer zlatnog reza je 0,618 a označava se grčkim slovom Φ. Ovaj odnos veličina daje dojam sklada i ljepote. Unutar zlatnog pravokutnika manji odsječak je također u razmjeru zlatnog reza. Ako u njemu pronađemo zlatni rez dobit ćemo još manji auron, što nazivamo vrtložni pravokutnik, a kada krivuljom povežemo kutove novih kvadrata, dobit ćemo spiralu (čudesna spirala ili sprala mirabilis). (Huzjak: 85) Vježba za učenike je modelirati glinom ili glinamolom svirača nekog glazbala, a upotrebljavajući kutije, papir, ljepilo, uže načiniti lutku koja sadržava ljudske proporcije.

U cjelini o masi prostoru ponavlja se što je to prošupljena masa, da je ravnoteža ujednačen odnos lijeve i desne strane (Huzjak: 88) i što je to mobil, odnosno pomična skulptura. Učenici prave od papirnatih traka ornamentalne ukrase i od različitih materijala, drveni štapići, žica, papir karton, slobodna tijela, mobil koji mora biti u ravnoteži.

„Likovni sat 7“ o ritmu plošno istanjenih masa kaže da su to mase toliko istanjene da se približavaju plohi i da se njihov ritam postiže najbolje rotacijom oblika u prostoru. Kipari oblikovanjem plošno istanjene mase stvaraju prostorne oblike. Za prostorne oblike nastale od plošno istanjene mase

karakteristična je velika otpornost volumena. Između pojedinih ploha stvaraju se međuprostori koji su sastavni dio skulpture. (Jerabek, 2009: 37)

U cjelini o proporcijama učenicima se naglašava kako ideal lijepog, skladnog i proporcionalnog nije uvijek isti, pokazuju im se kipovi iz različitih perioda i civilizacija. Uči ih se o ravnoteži, ujednačenom rasporedu elemenata unutar neke cjeline, o simetričnoj i asimetričnoj ravnoteži, ali kako skulptura bilo dinamična ili statična mora biti stabilna, a postizanje stabilnosti da se naziva statika. (Jerabek: 45)

Ritam u skulpturi se postiže izmjenjivanjem udubljenja i izbočenja različito usmjerenih masa. Ritam se izražava suprotstavljanjem (kontrastom) većeg i manjeg, udubljenog i ispupčenog, punog i praznog. (Jerabek: 65)

Od kiparskih materijala i tehnika kao i u 6. razredu kratko se objašnjava rad u kamenu, drvetu, glini, gipsu, bronci, žici, aluminijskoj foliji i papiru.

„Pogled, potez 7“ ističe da je kanon u likovnim umjetnostima skup pravila u kojima je točno navedeno kolika treba biti veličina svakoga dijela tijela u odnosu na drugi. A kao što su Grci razvili kanon proporcija za prikazivanje idealne ljudske figure, tako su razvili i koncept zlatnoga reza da bi kreirali idealne proporcije u arhitekturi. Zlatni je rez geometrijska proporcija ili razmjer koji zadanu dužinu dijeli tako da se njezin manji odsječak odnosi prema većem kao što se veći odnosi prema cijeloj dužini. Školjka Nautilus i ušna školjka imaju oblik spirale prema zakonu zlatnog reza, visina čovjeka prema visini pupka jest 1,618 i čini zlatni rez, sve kosti od lakta do vrhova prstiju nalaze se u omjeru zlatnoga reza, i na svakom prstu je taj omjer. (Šobat, 2014: 20)

O plošno istanjenoj masi se poučava da se oblikuje rezanjem - rasijecanjem, zarezivanjem, zasijecanjem; savijanjem - prelamanjem, izvijanjem, uvijanjem, uvrtanjem, zaokretanjem; spajanjem – usijecanje, lijepljenje. Da je pravocrtni ritam pravocrtno ponavljanje oblika, a radijalni ritam je kružno zrakasto ponavljanje oblika oko središnje točke. (Šobat: 57)

Kip je u stanju mirovanja, statičan je, otuda i naziv statua. Skulpture su uglavnom statue, nepomično stoje, a mi se krećemo oko njih. Statue se mogu doimati dinamično ako imaju asimetričan raspored dijelova. Kada se tijelo osloni svom težinom na stopalo jedne noge, simetrala tijela krivi se u blagi S i takav stav, koji skriva blagi pokret, naziva se kontrapost. (Šobat: 67) U ovom se udžbeniku objašnjavaju i značajke kiparstva u pojedinim stilskim razdobljima.

5.8. 8. RAZRED OSNOVNE ŠKOLE

Udžbenik „Likovna kultura 8“ kontrast masa o prostoru predstavlja učenicima kroz kroki vježbu u glini, brzim oblikovanjem, ne obraćajući pozornost na detalje trebaju izmodelirati kompoziciju u kojoj se suprotstavljaju trodimenzionalni oblici (mase) koji se razlikuju po svom karakteru, veličini, smjerovima. Kaže im se da je kontrast suprotnost, masa je punoća, a prostor je praznina. (Devernay Cimić, 2007: 20)

Kompoziciju skulpture tvore međusobni odnosi i raspored masa te površina, ploha, linija i boja. Kao i u slikarstvu, kompozicija može biti: kružna, dijagonalna, piramidalna, okomita (vertikalna), vodoravna (horizontalna). Statua (slobodnostojeća skulptura, kip) je oblikovani odnos masa koje slobodno stoje u prostoru. Stoga je namijenjena promatranju obilaženjem u prostoru. (Devernay Cimić: 23)

U udžbeniku „Likovni sat 8“ objašnjava se učenicima kako se kiparska kompozicija zasniva na različitim kontrastima masa (veličina, oblik, položaj). Izražajnost kiparske kompozicije proizlazi iz suprotstavljanja masa različitih po svom karakteru te iz međuodnosa mase i prostora. Često se u skulpturi koristi kontrast puno-prazno, udubljeno-ispupčeno (konkavno-konveksno), kontrast veličina pojedinih masa, kontrast tekstura. (Jerabek, 2009: 40)

„Učimo gledati 8“ na početku ponavlja koje će kiparske tehnike učenici koristiti u radu, kaširani papir ili papir-maše, glinu, žicu, papir-plastiku. O kontrastu se ističe kako kada masa svojim izbočinama izađe u prostor, a prostor uđe u uleknuća u masi, govorimo o udubljeno-ispupčenoj masi (konkavno-konveksnoj), odnos mase i prostora je dinamičan. Još se jedan odnos posebno ističe a to je kontrast punog i praznog. (Huzjak, 2010: 80) Učenicima se zadaje zadatak da od glinamola ili gline modeliraju i izgrade šahovsku figuru i slona. Raspored i odnos elemenata unutar cjeline zovemo kompozicijom, ona može biti dijagonalna, piramidalna (djeluje statično i nepomično). Skulpture mijenjaju svoju kompoziciju dok ih obilazimo. (Huzjak: 86) Učenici modeliraju papir-plastikom ženski lik u krinolini, žicom oblikuju plesni par.

„Pogled, potez 8“ poučava učenike kako je u kiparstvu i prazni prostor ravnopravni dio skulpture jer se masa i prazni prostor izmjenjuju i na taj način stvaraju cjelovitu kompoziciju. Kontrast mase i prostora odnos je uzajamnoga djelovanja suprotnosti puno/prazno (zbijeno/šuplje, izbočeno/udubljeno). Zbijena je masa zatvorena u odnosu na prostor, udubljeno izbočena masa

razvedene je obrisne linije i odnos mase i prostora je dinamičan. Prošupljena masa u potpunosti je otvorena i šupljine ispunjene prostorom. (Šobat, 2014: 61) Prostorna kompozicija je raspored i odnos masa unutar cjeline skulpture. Postoji kružna/ovalna, piramidalna (trokutasta), dijagonalna, vertikalna i horizontalna kompozicija. (Šobat: 63)

U udžbeniku se pregledno donosi skraćeni prikaz razvoja kiparstva u 20. stoljeću i njegove karakteristike ovisno o pravcu umjetnosti kojem pripadaju.

6. ISKUSTVENI PRIMJER OBLIKOVANJA U GLINI U TERAPEUTSKE SVRHE

U studenom 2016. godine sudjelovao sam na seminaru pod naslovom Art terapeutski impuls kojeg je držao art terapeut Balz Christian Tschopp, umjetnik iz Švicarske. Seminar, odnosno dvodnevna radionica modeliranja u glini, bila mi je izuzetno zanimljiva jer sam naučio određeni postupak i specifičan pristup radu s grupom u kojem se doista težište stavlja na proces, a ne na konačni produkt rada. Iako i on nije bio nevažan, razgledavali smo nastale radove, osjećali ih dodirivanjem, ipak, naglasak nije bio na estetskom koliko na nutarnjoj ekspresiji svakog pojedinca. I posebno na uočavanju i fizičkih i emotivnih i misaonih procesa u našem tijelu dok radimo pod vodstvom terapeuta. K tome, učili smo i „odreći“ se svoga rada tako što bi, baš kada bi se osjetili zadovoljni njime, bili pozvani na njegovu preinaku i daljnju promjenu. Sve je to doprinijelo mom razumijevanju kako se i klasični kiparski postupak, plastičko oblikovanje u glini, može iskoristiti za poticanje drugačijeg odnosa prema materijalu i shvaćanja stvaralačkog čina. Zbog zanimljivosti samoga postupka i načina rada opisujem što smo i kako radili.

1. Dan

I. Modeliranje kugle

Stojimo ispred stola na kojem je velika hrpa gline, dana nam je uputa da u lijevu ruku u sredinu dlana stavimo komadić gline i na njega desnom rukom dodajemo komade gline stavljajući ih „u centar“, „osjećajući centar“, komad gline stalno okrećemo u dlanu i dodajemo glinu dok god ne napravimo kuglu koja nam dobro „leži“ u ruci. Tad ju spuštamo ispred nas na stol, udaljavamo se, zatvaramo oči i pitamo se kako se osjećamo?

1. vježba: Povećavamo kuglu, dodajemo je u krug, svi osjećamo težinu pojedinih kugli, naše i drugih u grupi.

2. vježba: Kada smo dobili natrag svoju kuglu dižemo je iznad glave, saginjemo se držeći kuglu u rukama, prebacujemo težinu na lijevu i desnu ruku, iza glave – pri tome osjećamo svoje tijelo, središte, udobnost, kako stojimo (trebali bi stajati čvrsto i sigurno).

II. Oblikovanje oklopa/brdašca - kuglu stavljamo na stol i na nju dodajući glinu pravimo „kornjačin oklop/brdašce“, zaglađujemo ga, osjećamo toplinu gline pod dlanovima, stavljamo obje

ruke na njega – svi u krug obilazimo uokolo stola i stavljamo dlanove na „oklope/brdašca“ drugih – možemo li osjetiti njihovu toplinu, energiju?

III. Zakopavanje lijeve ruke – oblikovanje unutarnjeg prostora - vraćamo se svom brdašcu, lijevu ruku stavljamo na sredinu brdašca, a desnom nabacujemo komade gline „kao da kiša pada“ po ruci i brdašcu – postupno povećavamo količinu gline dok god ne zatrpamo lijevu ruku i napravimo veliku uzvisinu, ruku ne smijemo pomicati i na kraju moramo je ne moći izvući – ruku postavljamo u okomit položaj na vrhu mase i dodajemo glinu i sa bivše donje strane mase/ispod ruke sve dok ne napravimo okrugli oblik oko ruke koja je i dalje zarobljena u masi.

Postupno uobličavamo i povećavamo masu, desnom rukom izvana je podižemo, a istovremeno lijevom rukom iznutra povećavamo prostor dok god ne osjetimo da bi nam obje ruke stale unutra, otvor pomalo otvaramo tek toliko da možemo izvući ruku.

- ponovno svi u grupi obilaze oko stola i uvlače svoje ruke u prostor unutar mase, isprobaju „prostor“ drugih – kakav je, ima li dovoljno mjesta, što osjećamo i postupno se vraćamo do svoje „špilje/posude“

Tada otvaramo ulaz prema dolje dok se ne dođe do gotovo potpuno ravne površine – radimo na tom komadu oblikujući ga dlanovima i nastojeći oblikovati dva suprotna dijela, gotovo potpuno razdvojena, ali još uvijek skupljena, sastavljena u sredini – lijeva i desna strana moraju se ogledati jedna u drugoj kao pozitiv-negativ – oblikujemo dok god ne osjetimo da je „to to“, a tada, u jednom trenutku, sve to pokušamo promijeniti – cilj je ne imati strah od promjene (koliko smo spremni sami promijeniti ono što mislimo da smo doveli do zadovoljavajućeg kraja).

2. Dan – vježbe modeliranja uz slušanje priče

I. Modeliranje reljefa prema priči - svi stoje u krugu oko stola, glina je u posudama iz kojih se uzimaju komadići gline i nabacuju se na stol dok god se ne napravi na stolu ispred svakog sudionika velika, debela ploča na koju možemo položiti oba raširena dlana – njima tada ne pritiskasmo već zaglađujemo površinu.

Zatvorimo oči i stavimo ruke, dlanove na površinu koju oblikujemo dlanovima, a ne prstima – slušajući priču koju voditelj pripovijeda („Nalazimo se na moru, u čamcu, veslamo, započinje vjetar, odnosi nas na otvoreno more, započinje oluja, more je sve uzburkanije, valovi sve veći i

veći, vjetar sve jači, započinje i kiša“), oblikujemo elemente priče koje nastojimo prikazati u glini (more, vjetar, oluja, čamac).

II. Oblikovanje svjetionika - ugledali smo svjetlo – otvaramo oči – idemo prema svjetioniku – uzdižemo svu masu u vis i pravimo svjetionik (kao da stoji na stijeni, a more ga i valovi zapljuskuju). Svjetionik uzdižemo dok god se mi osjećamo dobro u tom podizanju mase, pri tome mislimo na naše tijelo, njegov položaj, gdje su nam noge, osjećamo sredinu tijela, ruke, glavu.

Svi sudionici u krug obilaze sve gotove radove/svjetionike i dodiruju ih, osjećamo druge, pitamo se kako ih osjećamo i kako se mi osjećamo u tom procesu otkrivanja.

III. Kraj – modeliranje kocke – Kocku oblikujemo od kugle koju pritišćemo dlanovima uvijek u istom smjeru uokolo i uokolo, stavljamo je na dlan jedne pa druge ruke i osjećamo težinu joj a i naš položaj dok to radimo.

Na kraju refleksija prijeđenog procesa, svatko može i ima pravo reći nešto o svojim spoznajama, otkrićima, osjećanjima, ali i ne mora. Svi zajedno čistimo prostor i glinu posebno pažljivo vraćamo u spremište da se održi vlažnom za neki slijedeći rad.

7. ZAKLJUČAK

Za razliku od slike koja ima samo dvije dimenzije, visinu i širinu, kip ima i treću, dubinu. Kiparsko djelo se može osjetiti, odmjeriti, dirati rukama, opipati. Ono pripada haptičkoj vrsti umjetnosti. Stoga kiparsko djelo promatramo drukčije nego sliku. Da bi smo ga sagledali u cjelini, valja ga vidjeti sa svih strana. Za razliku od slike koja ima samo jednu kompoziciju, kiparsko djelo sadrži toliko kompozicija, koliko ima kutova gledanja. Svakim pomakom motrišta gledanja mijenja se odnos dijelova skulpture prema cjelini.

Kipar je umjetnik koji se bavi kiparstvom. Njegov zadatak je da oblikuje, modelira materijal s kojime radi. Kiparstvo je umjetnost trodimenzionalnosti, stoga se naziva i prostorno-plastičko oblikovanje. Kakve će oblike kipar stvarati ovisi o materijalu koji može biti savitljiv i rastezljiv kao što su glina, plastelin, vosak, koji dopuštaju da se obliku dodaje i oduzima, dok primjerice drvo, kamen ili bjelokost, zbog krutosti građe, omogućuju samo oduzimanje.

Kiparske tehnike ili tehnike prostorno – plastičkog oblikovanja su svi materijali i način njihove upotrebe pri oblikovanju nekog skulpturalnog, kiparskog djela. Upotreba kiparskih tehnika u nastavi likovne kulture u osnovnoj školi pomaže djeci u razvoju njihove motorike, osjetilnosti, opažajnosti, kreativnosti, stvaralaštva, boljem uočavanju, doživljavanju i razumijevanju i sebe i svijeta.

Djeca u svom stvaralaštvu imaju sličan pristup kao i svi umjetnici. Interpretiraju svoja vizualna i osjetilna doživljavanja okoline ili izražavaju u osobnim simbolima svoja razmišljanja i osjećaje.

Drugačiji je osjećaj oblikovati u glini, trodimenzionalno, nego crtati i slikati dvodimenzionalno. Mnoga djeca imaju velike teškoće sa dvodimenzionalnim načinom izražavanja dok se u trodimenzionalnom mogu lakše izraziti. Rad sa novim i drugačijim materijalima može biti stimulativan, a i svaki novi materijal tjera dijete na razvoj novih ideja, mijenjanje svog načina izražavanja, eksperimentiranje i otkrivanje kako napreduje u radu s novim materijalom. Radeći trodimenzionalno djetetu se omogućava razvoj osjetila dodira. Djeci se za stvaralački rad i oblikovanje mogu ponuditi različiti materijali koje možemo pronaći u našem okruženju i oni mogu biti puno inspirativniji no materijali koje možemo kupiti u trgovini umjetničkog pribora.

S djecom treba promatrati i razgovarati o viđenom, o veličini i odnosima onoga što se promatra, o površini i teksturi, o njihovom stajalištu prema tome, odnosu, osjećajima. Djeca svakako moraju oblikovati svoja razmišljanja i samostalna objašnjenja. Treba ih poticati kada sami započnu s oblikovanjem na eksperimentiranje, a ne kopiranje. U njima uvijek treba poticati želju za traganjem, ali i prepoznavati i ohrabrivati talent jer „ono što izdvaja pravog umjetnika nije toliko želja za traganjem, koliko ona zagonetna sposobnost pronalaženja, koju zovemo talent“ (Janson, 2005:21). Dobri radovi nastaju iz dobrog razmišljanja, unutrašnje želje i puno rada, a ne iz vanjskih pravila.

8. SAŽETAK

U ovom se radu razmatra o poticanju stvaralaštva kod djece, daje kratki pregled povijesti kiparstva te uspoređuje kako se kiparstvo kao jedna od grana umjetnosti, odnosno likovnih tehnika, poučava djeci u osnovnoj školi kroz prikaz sadržaja različitih udžbenika likovne kulture za sve razrede osnovne škole.

Ključne riječi: *kiparstvo, kiparske tehnike, prostorno-plastičko oblikovanje, haptičnost*

Key words: *sculpture, sculptural techniques, spacial-plastic moulding, haptic*

9. POPIS LITERATURE:

1. Bernhard, M. et. al. (2001.) Leksikon umjetnosti: Od pretpovijesti do danas. 2. izd. Rijeka: Extrade
2. Devernay Cimić, I.; Košćec, G. (2008) Likovna kultura 6: Udžbenik iz likovne kulture za VI. razred osnovne škole. 2. izd. Zagreb: Znanje
3. Devernay Cimić, I.; Košćec, G.; Mati, I. (2007) Likovna kultura 7: Udžbenik iz likovne kulture za VII. razred osnovne škole. 1. izd. Zagreb: Znanje
4. Devernay Cimić, I.; Košćec, G.; Mati, I. (2007) Likovna kultura 8: Udžbenik iz likovne kulture za VIII. razred osnovne škole. 1. izd. Zagreb: Znanje
5. Foro, D.; Koružnjak, I. (2008) 1. Likovni mozaik: Udžbenik likovne kulture za prvi razred osnovne škole. 1. izd. Zagreb: Alfa
6. Foro, D.; Koružnjak, I. (2008) 4. Likovni mozaik: Udžbenik likovne kulture za 4. razred osnovne škole. 1. izd. Zagreb: Alfa
7. Gombrich, E.H. (1999) Povijest umjetnosti. 1. izd. Zagreb: Golden marketing
8. Huzjak, M. (2008) Učimo gledati 2: udžbenik likovne kulture s CD-om za učenike 2. razreda osnovne škole. 1. izd. Zagreb: Školska knjiga
9. Huzjak, M. (2008) Učimo gledati 3: udžbenik likovne kulture za učenike 3. razreda osnovne škole. 1. izd. Zagreb: Školska knjiga
10. Huzjak, M. (2008) Učimo gledati 4: udžbenik likovne kulture s CD-om za učenike 4. razreda osnovne škole. 2. izd. Zagreb: Školska knjiga
11. Huzjak, M. (2010) Učimo gledati 6: udžbenik likovne kulture za šest razred osnovne škole. 4. izmijenjeno i dopunjeno izd. Zagreb: Školska knjiga
12. Huzjak, M.; Živković, S. (2007) Učimo gledati 7: udžbenik likovne kulture s CD-om za sedmi razred osnovne škole. 1. izd. Zagreb: Školska knjiga
13. Huzjak, M. (2010) Učimo gledati 7: udžbenik likovne kulture za sedmi razred osnovne škole. 4. izmijenjeno i dopunjeno izd. Zagreb: Školska knjiga
14. Huzjak, M. (2010) Učimo gledati 8: udžbenik likovne kulture za osmi razred osnovne škole. 4. izmijenjeno i dopunjeno izd. Zagreb: Školska knjiga
15. Huzjak, M. (2002) Učimo gledati 1 - 4: Priručnik likovne kulture za nastavnike razredne nastave. 1. izd. Zagreb: Školska knjiga
16. Janson, H.W.; A.F. (2005) Povijest umjetnosti: dopunjeno izdanje. 2. izd. Varaždin: Stanek

17. Jerabek, D. et al. (2014) Likovni sat 5: Udžbenik iz Likovne kulture za peti razred osnovne škole. 1. izd. Zagreb: Alfa
18. Jerabek, D. et al. (2012) Likovni sat 6: Udžbenik likovne kulture za šesti razred osnovne škole. 4. izd. Zagreb: Alfa
19. Jerabek, D. et al. (2009) Likovni sat 7: Udžbenik likovne kulture za sedmi razred osnovne škole. 2. izd. Zagreb: Alfa
20. Jerabek, D. et al. (2009) Likovni sat 8: Udžbenik likovne kulture za osmi razred osnovne škole. 2. izd. Zagreb: Alfa
21. Košćec, G.; Mati, I. (2008) Točka, crta, svijet 1: udžbenik iz likovne kulture za prvi razred osnovne škole. 2. izd. Zagreb: Profil
22. Mati, I.; Košćec, G. (2009) Točka, crta, svijet 3: udžbenik iz likovne kulture za treći razred osnovne škole. 3. izd. Zagreb: Profil
23. Mati, I.; Košćec, G. (2007) Točka, crta, svijet 4: udžbenik iz likovne kulture za četvrti razred osnovne škole. 1. izd. Zagreb: Profil
24. Šobat, A. et al. (2014) Pogled, potez 5: Udžbenik likovne kulture za 5. razred osnovne škole. 1. izd. Zagreb: Profil
25. Šobat, A. et al. (2014) Pogled, potez 6: Udžbenik likovne kulture za 6. razred osnovne škole. 1. izd. Zagreb: Profil
26. Šobat, A. et al. (2014) Pogled, potez 7: Udžbenik likovne kulture za 7. razred osnovne škole. 1. izd. Zagreb: Profil
27. Šobat, A. (2009) Likovna kultura: Udžbenik za 7. razred osnovne škole. 3. izd. Zagreb: Profil
28. Šobat, A. et al. (2014) Pogled, potez 8: Udžbenik likovne kulture za 8. razred osnovne škole. 1. izd. Zagreb: Profil
29. Šuvaković, M. (2005) Pojmovnik suvremene umjetnosti. Zagreb: Horetzky; Ghent: Vlees&Beton
30. Tanay, R. E. (2007) Valovi boja 3: udžbenik likovne kulture za 3. razred osnovne škole. 1. izd. Zagreb: Školska knjiga
31. Tanay, R. E. (2007) Valovi boja 4: udžbenik likovne kulture za 3. razred osnovne škole. 1. izd. Zagreb: Školska knjiga
32. Tanay, R. E; Siketić, Lj. (2010) Valovi boja 6: udžbenik likovne kulture za 6. razred osnovne škole. 4. izmijenjeno i dopunjeno izd. Zagreb: Školska knjiga

33. Beneta, Ž., Bucković, I., Vekić-Kljaić, V., Boštjančić, M., Rogulj, E., Jedrejčić, E., Uvodić, K., Balić, M., Gršković, J. (2010). Kiparske tehnike. Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima, 16-17(62-63), 30-37. URL: http://hrcak.srce.hr/124745 (2017-11-19)
34. URL: atc.berkeley.edu/201/readings/judd-so.pdf /Judd, D. (1964).Tekst. Posebni objekti/
35. URL: http://juddfoundation.org/artist/writing/ /Judd, D.(1993). Neki aspekti boje općenito i crvene i crne posebno. Judd Foundation/